

УДК 658.310.8

ФОРМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

А. Колодій, к.е.н.

Львівський національний аграрний університет

Ключові слова: управління, ефективність, аграрний сектор, форми сільськогосподарських підприємств.

Розглянуто динаміку форм господарювання в аграрному секторі економіки Львівської області і залежність результативних показників сільськогосподарського виробництва від його організаційно-правових форм та ефективності управління. Обґрунтовано необхідність збереження сільськогосподарських підприємств як пріоритетної форми господарювання.

Постановка проблеми. Перехід України до ринкової економіки повинен ґрунтуватися на новому економічному мисленні, відновленні управлінської діяльності у всіх сферах народного господарства і в агропромисловому комплексі зокрема. Створення на селі нових організаційних агроформувань на основі приватної власності наполегливо потребує від керівників і спеціалістів сільськогосподарського виробництва фундаментальних знань з питань управління організаційними, економічними і соціальними процесами в системі АПК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аграрна реформа в незалежній Україні була об'єктивною необхідністю. Адже не можна розвивати агропромисловий комплекс за законами централізованої планової економіки, коли народне господарство загалом освоює ринкові відносини, стало на шлях глибоких соціально-політичних перетворень. Лише розумне поєднання державного і ринкового елементів в аграрній економіці дає змогу повною мірою використовувати їх основні переваги, гарантуючи сільськогосподарському сектору стабільність і динамізм розвитку.

На жаль, через низку об'єктивних і суб'єктивних причин аграрна реформа не дала очікуваних результатів. Прорахунки у визначенні пріоритетів під час економічних перетворень АПК, безальтернативний злам існуючої системи держрегулювання, поспішні і непродумані дії поглибили аграрну кризу.

Внаслідок помилок, допущених у державному управлінні аграрним сектором економіки, розпочався небачений спад виробництва, який у деяких регіонах не вдається зупинити й донині. Сільське господарство України – колишньої житниці Європи – відкинуто на десятиліття назад, держава не спроможна прогодувати своє власне населення [2].

Однією з причин невдачі аграрної реформи є непродумана до кінця трансформація форм господарювання, яка призвела до деконцентрації

сільськогосподарського виробництва, перетворила дрібні особисті підсобні господарства населення на основних товаровиробників, пріоритетну форму господарювання, якою вони бути не можуть.

Багато пише з цього приводу професор В.Г.Галанець [1]. Він доводить, що оцінка дрібних особистих господарств населення не може бути однозначною. В умовах економічної кризи вони мають деякі переваги перед сільськогосподарськими підприємствами: не вимагають капіталовкладень, не виплачують заробітної плати, легше пристосовуються до умов ринку. Але ці переваги тимчасові, проявляються тільки в умовах економічної кризи. Зате недоліки глобальні: за своїми розмірами та рівнем технічної оснащеності вони не спроможні освоювати досягнення науково-технічного прогресу.

Постановка завдання. Метою нашої статті є дослідження трансформації форм господарювання в аграрному секторі економіки; доведення тези, що концентрація виробництва та ефективне управління можуть забезпечити вихід сільського господарства з економічної кризи.

Виклад основного матеріалу. Випробовування нових форм господарювання на Львівщині розпочалося у 1990 р. після прийняття обласною радою народних депутатів „Концепції відродження села і розвитку сільського господарства Львівщини”. На озброєння був взятий „революційний” підхід до деколективізації, який перетворився на пряму боротьбу з колгоспами і радгоспами. Така орієнтація закономірно призвела до руйнування їх матеріально-технічної бази, була розбазарена техніка, зруйновані тваринницькі комплекси і ферми, перестали функціонувати меліоративні системи тощо.

У перші роки перебудови колгоспи і радгоспи були трансформовані у спілки селянських господарств і колективні сільськогосподарські підприємства, які, по-суті, крім назви, мало чим різнилися від колгоспів.

Спілки господарств і колективні сільськогосподарські підприємства були поступово трансформовані на приватній основі у ринкові форми господарювання: товариства з обмеженою відповідальністю, приватно-орендні підприємства, фермерські господарства, які стали наймасовішими формами сільськогосподарських підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка форм господарювання в аграрному секторі економіки
Львівської області, од. *

Форма господарювання	Рік					
	1990	1995	2000	2004	2005	2007
Колгоспи	349	9	-	-	-	-
Радгоспи (держгоспи)	92	60	15	29	22	56
Спілки селянських господарств	-	325	131	-	-	-
Виробничі кооперативи	4	65	21	17	17	2

Міжгосподарські	31	18	4	5	-	2
Акціонерні товариства	-	40	26	-	-	-
Господарські товариства	-	25	227	328	352	158
Приватні підприємства	-	-	147	178	215	154
Фермерські господарства	-	1139	1149	1143	1194	1258
Господарства населення, тис.	335,1	377,5	401,4	418,5	378,8	323,1

* Джерело [3, с. 107].

Найпоширенішими формами сільськогосподарських підприємств в області стали товариства з обмеженою відповідальністю (158 од.) і фермерські господарства (1258 од.). Однак відбулося невиправдане скорочення виробничих кооперативів (у 1995 р. – 65; у 2007 р. – 2), зменшення господарств населення (у 1995 р. – 377,5 тис. од.; у 2007 р. – 323,1 тис. од.).

Реалізація аграрної реформи на Львівщині в умовах застосування „революційного” підходу до деколективізації стимулювала подрібнення, а отже, й ослаблення ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Великі підприємства, які охоплювали декілька населених пунктів, розпалися, нові створювали за принципом „одне село – одне підприємство”. Сьогодні для оздоровлення ситуації потрібно забезпечити зворотний процес: створити умови для залучення додаткових капіталовкладень, знайти джерела коштів для технічної модернізації виробництва. Це одне з основних завдань розвитку організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві.

Трансформація форм господарювання, їх подрібнення, руйнування матеріально-технічної бази, загальна економічна криза призвели до спаду виробництва сільськогосподарської продукції в області у 1995-2002 рр. Однак уже у 2005-2007 рр. відбулися позитивні зміни (табл. 2).

Таблиця 2

Виробництво валової продукції сільського господарства у Львівській області, у порівнянних цінах 2005 року, млн грн *

Форма господарювання	Рік				2007 р. до 2000 р., %
	2000	2005	2006	2007	
Всі категорії господарств	3957,7	4057,7	4264,7	4292,7	108,5

у тому числі: сільськогосподарські підприємства, включаючи фермерські господарства	365,3	422,1	550,9	677,0	185,3
господарства населення	3592,4	3635,6	3713,8	3615,7	100,6

* Джерело [4, с. 13].

Аналіз показує, що за 2000-2007 рр. зросли обсяги виробництва валової продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах (на 85,3%). Виробництво продукції в господарствах населення зросло лише на 0,6%. Але така інформація не розкриває справжнього стану справ, тому що площа сільськогосподарських культур за цей період у сільськогосподарських підприємствах суттєво зменшилася, а в господарствах населення – зросла. Справжній стан справ можна показати, якщо зробити розрахунок виробництва валової продукції сільського господарства на 100 га сільськогосподарських угідь (табл. 3).

Таблиця 3

Виробництво валової продукції сільського господарства у Львівській області з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, у порівнянних цінах 2005 року, млн грн*

Форма господарювання	Рік				2007 р. до 2000 р., %
	2000	2005	2006	2007	
Усі товаровиробники, в тому числі:	339,4	382,2	404,5	407,7	120,1
сільськогосподарські підприємства, включаючи фермерські господарства	54,2	137,7	214,6	284,7	525,3
Господарства населення	730,0	481,5	465,6	443,6	60,8

* Джерело [4, с. 11,13].

У 2007 р. господарства населення з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь виробили валової продукції у 1,6 раза більше, ніж сільськогосподарські підприємства. Але не можна не бачити, що порівняно з 2000 р. вони виробили продукції лише 60,8%, а сільськогосподарські підприємства – 525,3% до рівня 2000 р. Маємо підстави дійти висновку, що господарства населення вичерпали свої можливості. Зменшення виробництва валової продукції сільського господарства з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь призвело до зменшення обсягів її реалізації.

Отже, бачимо, що сільськогосподарські підприємства Львівської області виходять зі стадії стагнації. Однак за показниками виробництва сільськогосподарської продукції та її реалізації вони все ще не досягли показників

1990 року. Найвищим показник реалізації зерна був у 1992 р. – 329,2 тис. т, у 2007 р. він зменшився в 1,9 раза (172,1 тис. т). Картоплі найбільше було реалізовано у 1990 р. – 95,7 тис. т, у 2007 р. – лише 12,8 тис. т або у 7,5 раза менше. Овочів також найбільше було реалізовано у 1990 р. (121,3 тис. т), а у 2007 р. – 7,7 тис. т, або у 15,8 раза менше. М'яса найбільше було реалізовано у 1991 р. – 279,0 тис. т (здійснювався масовий забій худоби у зв'язку з трансформацією господарств), у 2007 р. – лише 9,4 тис. т, або у 7,6 раза менше. Збільшення виробництва і реалізації продукції в господарствах населення не змогло компенсувати цих втрат.

Сучасне управління дедалі наполегливіше вимагає від керівника сільськогосподарського підприємства не стільки поточних дій, скільки уміння робити вибір основних напрямів розвитку, здійснювати стратегічне управління, ефективно запроваджувати нові форми господарювання та управління, вирішувати непередбачувані проблеми, коли ускладнення виникають як на рівні державного регулювання, так і безпосередньо на виробництві.

Процес формування кадрового потенціалу в сільському господарстві став некерованим і неконтрольованим ні з боку відповідних державних органів, ні з боку колективів підприємств. Це негативно позначилося на результатах господарювання, його прибутковості, розподілі доходів, виплаті орендної плати за землю та майно. Проведені дослідження дозволили виявити недоліки в організації управлінської діяльності: недосконалість організаційної структури апарату управління, неупорядкованість службових відносин і зв'язків, недостатній рівень дисципліни і відповідальності працівників, довгочасність періоду підготовки і прийняття рішень, слабкий контроль, невиконання або неповне виконання рішення, недостатня забезпеченість апарату управління засобами оргтехніки і зв'язку, відсутність чітких критеріїв оцінки праці управлінського персоналу, недоліки в оплаті і стимулюванні праці та ін.

На практиці не приділяють належної уваги координації в роботі різних управлінських ланок, розробці нормативних документів, що регламентують діяльність органів управління, плануванню роботи керівників і спеціалістів.

Суттєвим недоліком у роботі апарату управління агроформуваннями є те, що частина керівників і спеціалістів роблять лише те, що вміють, а не те, що насправді потрібно для забезпечення ефективності й конкурентоспроможності підприємства. Спостерігаємо слабку обізнаність із сучасними методами і прийомами аналізу та розробки управлінських рішень, пов'язаних із регулюванням складних соціально-економічних явищ і процесів.

Серед проблем організації управлінської діяльності першочергової уваги заслуговують: а) прогнозування соціально-економічних змін в управлінській діяльності і розробка перспективних моделей структур управління; б) забезпечення раціонального поділу і кооперації праці у сфері управління; в) розробка раціональної технології організації управлінської діяльності; г) визначення критеріїв і способів оцінки ефективності управлінської діяльності апарату управління і його співробітників д) розробка системи добору та оцінки

управлінських кадрів, посадової підготовки і атестації кадрів.

Вимагають удосконалення методи нормування управлінської праці, що здійснюється без урахування всіх чинників, які впливають на її продуктивність. Вони повинні ґрунтуватися на глибокому аналізі управлінської діяльності, враховувати характер управлінських задач, ступінь забезпеченості засобами оргтехніки та інші чинники, що визначають продуктивність праці у сфері управління.

Висновки. Дослідження показує, що аграрне виробництво Львівщини перебуває у стані стагнації. Зусилля державних органів управління з метою його стабілізації позитивних результатів не дають. Виникнення ситуації, за якої замість нарощування виробництва, як очікували, відбувається спад виробництва, можна пояснити передусім відсутністю адекватного ринкової економіці економічного механізму господарювання (ціноутворення, фінансово-кредитна і податкова системи, страхування) на державному рівні, переоцінкою приватизації і дрібних господарств населення, неспроможних до запровадження досягнень науково-технічного прогресу.

Вітчизняний і зарубіжний досвід показує незаперечні переваги концентрації виробництва. Технологічні переваги полягають у можливостях впровадження сучасних технологій, використання потужної техніки, обладнання, економічні – у наявності резервів зниження собівартості продукції, підвищення рівня рентабельності, соціальні – в можливостях сприяння втіленню масштабних проектів соціального розвитку села.

Пошук кращих, дієздатних форм господарювання в сільськогосподарському виробництві повинен передбачати виконання таких завдань: удосконалення системи управління підприємством; удосконалення внутрішньогосподарських виробничих відносин; підвищення рівня соціальної захищеності працівників підприємства; створення умов для залучення інвестицій у сільське господарство.

Аграрна політика повинна передбачити чітке стратегічне бачення державою соціально-економічного та суспільно-політичного майбутнього села з одночасним визначенням шляхів, напрямів, етапів і концептуальних механізмів його забезпечення. Без глибокого, добре усвідомленого передбачення того, яким держава в особі її владних структур хоче бачити село у найближчій, середньостроковій та стратегічній перспективі, вона не може забезпечити його розвиток, що відповідав би загальнодержавним інтересам.

Бібліографічний список

1. Галанець В. Г. Агропромисловий комплекс Львівщини : стратегія і тактика економічного зростання / В. Г. Галанець // Економіка України в XXI столітті : ретроспектива і перспектива. – Львів : Львівський національний університет ім. І.Франка, 2002. – С. 01 – 123.
2. Зубець М. В. Проблеми села – в недосконалій аграрній політиці / М. В. Зубець, В. В. Юрчишин // Агроінком. – 2003. – № 9-10. – С. 26-31.
3. Статистичний щорічник Львівської області за 2007 рік. – Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2008. – 368 с.
4. Сільське господарство Львівщини у 2007 році : стат. збірник / Головне управління

статистики у Львівській області. – Львів, 2008. – 175 с.

5. Юрчишин В. В. Формування різноукладності на селі / Юрчишин В. В., Скупий В. М., Шевченко Л. М. – К., 1999. – 55 с.

Колодий А. Формы ведения хозяйства в сельском хозяйстве: управленческий аспект

Рассматривается динамика форм ведения хозяйства в аграрном секторе экономики Львовской области и зависимость результативных показателей сельскохозяйственного производства от его организационно-правовых форм и эффективности управления. Обосновывается необходимость сохранения сельскохозяйственных предприятий как приоритетной формы ведения хозяйства.

Ключевые слова: управление, эффективность, аграрный сектор, формы сельскохозяйственных предприятий.

Kolodiy A. Administrative aspect of management forms in agriculture

The dynamics of management forms in agrarian sector of Lviv region and dependence of agricultural productions effective indexes on its organizational, legal and management forms have been considered. The necessity to preserve agricultural enterprise as a basic farming structure in agriculture has been determined.

Key words: management, efficiency, agrarian sector, forms of agricultural enterprises.